

• ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ •

ΠΕΡΓΑΜΟΣ

Αλ άνασκαφαὶ τῆς Περγάμου τὸ πρῶτον ἥρχισαν κατὰ τὸ ἔτος 1882 ἀπὸ τοῦ ἀρχιτέκτονος Χρονίαν, δόσις μετὰ ἣν ἔτος ἀπέστειλεν εἰς Βερολίνον τὰ πρῶτα ἀνα καλυφθέντα μηνῆς αἱ καλλιτεχνίας. Τὴν δὲ ἀφορμὴν τῶν ἀνασκαφῶν τούτων ἰδωστὸς τότε πρῶτος ὁ Ἰατρὸς κ. Νικόλαος Ράλλης, διὰ τῆς ἀνακαλύψεως μαρμαρίνον τε μαχλὸν μετ' ἀγνήλησθω. Τότε δὲ κ. Ράλλης ἔξεδως καὶ ἴστοριαν τῆς ἀρχαίας Περγάμου. Ἐκτοτε αἱ ἀνασκαφαὶ ἐπηκολούθησαν διαρκεῖσσαι μετὰ διακοπῶν μέχρι τοῦ 1898. Κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα τῶν ἀνασκαφῶν ἀνεκαλύφθησαν σπουδαῖα μηνιεῖα καλλιτεχνίας κατητὰ τε καὶ μὴ, ἐξ ὧν τὰ πρῶτα μετεφέρθησαν εἰς Βερολίνον, στολίζοντα μέχρι σήμερον τὰς προσθήκας τῶν Γερμανικῶν Μουσείων.

Τὰ μεταφερθέντα ταῦτα ἀρχαιολογικὰ μηνιεῖα εἰς Βερολίνον ἦσαν ἐκ τῶν ἀριστονοργημάτων τῆς Περγαμηνῆς τέχνης, ἄτινα μόλις διεσώθησαν ἐκ τῶν διαφόρων καταστοφῶν, μαρτυροῦντα τὴν τὴν πολυτέλειαν καὶ ἀνάπτυξιν τοῦ τότε Περγαμηνοῦ πολιτισμοῦ.

Ως ἐκ τῆς πλούσιας οντολογίης τῶν ἀποσταλέντων τούτων ἀριστονοργημάτων τῆς περγαμηνῆς τέχνης εἰς Βερολίνον, πρὸ δὲ λίγων ἐτῶν, χάριν αὐτῶν, ἐκτίσθη ἡ διατετρον Μουσείον ἐν Βερολίνῳ, δοῦνος ἐπέθησαν αὐτὰ καὶ τὸ δόποιον ὀνομάσθη «Μουσεῖον τῆς Περγάμου».

Ἐκτοτε αἱ ἀνασκαφαὶ τῆς Περγάμου ἥρχισαν τακτικῶς ἀπὸ τοῦ 1900, διενεργούμεναι καὶ ἔτος ἐπὶ τρεῖς μῆνας ἀπὸ 7)βριον ἕως 9)βριον ὑπὸ τῆς ἐν Ἀθήναις Αὐτοκρ. ἀρχαιολ. Γερμανικῆς Σχολῆς ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ διατετροῦ ἀρχαιολόγου κ. Δαΐσπρελδ, διενυρτοῦ τῆς Ἀθηναίας Γερμανικῆς Σχολῆς, τῇ συνεργασίᾳ πάντοτε τοῦ τέως γεν. γραμματείως τοῦ ἐν Βερολίνῳ Ἰνστιτούτου κ. Κόντ., δόσις διολογονυμένως ὑπὲρ τῶν ἀντικεφάλων τῆς Περγάμου προσέφερε πολλὰς θυσίας καὶ κόπους, καὶ δὲλλων Γερμανῶν ἀρχαιολόγων, οἱ δοποὶ μεταβαλνούσιν ἐκεῖ καὶ ἔτος. Εἰς τὰς ἀνασκαφὰς ταύτας ἀπὸ τοῦ 1900 παρενοίσκεται πάντοτε καὶ δια πρητὴς ἀρχιτέκτων μηχανικὸς τῆς Γερμανικῆς ἀρχαιολογίας Σχολῆς Ἀθηνῶν κ. Παναγιώτης Σούζος, δόσις ἀποκλειστικῶς ἐπιδίδεται εἰς τὴν καταπέτεσθαι καὶ σχεδίσαιν ἀπάντων τῶν ἀνακαλύπτευμάν τον ἀκροδομῆτεσθαι.

Εἰς τὸ ἔξατεῖς δίδετημε τῶν ἀνασκαφῶν τούτων, τὰ σπουδαιότερα ἀνακαλύφθεντά ἐκ τῶν ἀκινήτων μηνημέων ιντε τὴν ἔξης : α') ἡ κυρία πόλη τῆς Ἀρχοπόλεως, β') ἡ μηγαλοποστῆς κάτιον 'Αγορὴ τῆς Ἀρχοπόλεως, γ') μεγάλη οἰκία πλούσιον τίτλον, δ') τὸ μεγάρον τοῦ 'Υπάτου 'Αιτίαν, ε') τὸ ἐπί τιμῶν τάξεων συγκείμενον γυμνάσιον, στ') ἡ πόλη τοῦ γυμνασίου καὶ ζ') δρόμος τῆς Ἀκροπόλεως. Ἐκ δὲ των κατητῶν τὸ σπουδαῖον, η κεφαλὴ τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου ἐνιστομένη ἥδη εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, δ' θερητῆς τοῦ 'Αλκαμίνους, χρυσόδοσις στεφανος, κείμενα καὶ ταῖτα εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, η κεφαλὴ τῆς Φανότας, μεγικὰ μαρμάρινα ἄγαλματα, δ' αἰσιονυμικὸς νόμος (ἐπιγραφή), αἱ δημαρχικαὶ διατάξεις (ἐπιγραφή) καὶ πολλὰ ἄλλα ἀγάλματα καὶ σπουδαῖαι ἐπιγραφαὶ κείμενα εἰντονᾶς εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Περγάμου. Αἱ ἀνασκαφαὶ αὗται διὰ ἔξακολονθήσωσι τούτα-

χιοτον ἐπὶ μιαν 250τάρ, μέχρι τελείας ἐκκαθαρίσεως τῆς Ἀκροπόλεως.

"Ηδη αἱ ἐφετεῖναι ἀνδρασκαφαὶ ἥρχισαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ κ. Δαΐσπρελδ ἐπὶ τοῦ Γυμνασίου τῶν νέων καὶ ἐπὶ τοῦ λόφου Γιγαντοπελέ πετά ἐνενήκοντα περίπουν ἐργατῶν. Μέχρι σήμερον δὲν ἀνεκαλύφθη τοῦ τὸ σπουδαῖον, ἐπιτός ἐπιγραφῶν τινῶν ωμαῖς ἐποχῆς. Αἱ ἐργασίαι ἔσταμπτησαν ἀνενούνδες ἀποτελέσματος. Ο δρόμος τῶν ἐργασιῶν καὶ ἡ στερεότητα τοῦ ὕδαφους δὲν ἐπέτρεψε νὰ ἔξεταν διοτελῶς διατάξης, ἐντὸς τοῦ δοτοῦ ν μεγάλαι ἐπιπλέοντες ὑπάρχουν διέλουσιν ἀνακαλύψην πολύτιμοι σαρκοφάγοι πατὰ τὸ προσεχὲς ἔτος.

Αἱ ἐφετεῖναι ἀνασκαφαὶ ὑπῆρχαν πλούσιαι εἰς ἐπιγραφάς, αἱ δοτοῖς εὐρέθησαν εἰς τὸν πλησίον τοῦ Γυμνασίου ενερθέτητα γαόν, δόσις ὑποτίθεται, δην εἰνες μᾶλλον τοῦ Ἑρμοῦ παρὰ τοῦ Ἡρακλέους η Ἀσκληπιοῦ, δην ἐνομίζετο, τυγχάνει δὲ καὶ ωνθμοῦ δωρικοῦ. Τὸ παρὰ τὸ Γυμνασίου στάδιον διοτελῶς ἐκαθαρίσθη.

Εἰς τὰς ἀνασκαφὰς παρενούσθησαν ἐπίσης καὶ δος Εἰβετέδες ἀρχιτέκτων κ. Σβατζμαγ, δος κ. Πάθερο καὶ δος κ. Ζοκοτάλ, δης ἐπιστάται δὲ τῶν ἀνασκαφῶν οι κ. κ. Κουμόπολος καὶ Γ. Παρασκευόπολος καὶ δος γλύπτης κ. Ιάκ. Ρήγος πρὸς συγκόλλησιν εἰνες κατεστραμμένων μαρμάρινων ἀγαλμάτων, τῶν κειμένων ἐπὶ τὸ Γυμνασίου.

ΠΑΓΑΣΑΙ

Αἱ περὶ τῶν Παγασῶν διατηρηθεῖσαι ἐκ τῶν ἀρχαίων συγγραφέων εἰδότησι δύνανται νὰ καταλάβωσι τοιῶν ἔως τεσσάρων στίχων διαστήματα εἰνες ἐνδεις βιβλίου.

Μελετῶντες δύμως τὰ ἐρεπιαὶ αὐτῶν καὶ προτοῦ ἀκόμη τὰ ἀναπάνωμεν, λαμβάνοντες ίδεαν μεγάλην περὶ τῆς πόλεως ταῦτης.

Πρῶτον η περιοχὴ τῶν τειχῶν αὐτῆς εἶνε σχεδὸν γιγαντιαία, ἀνωτέρα πολλῶν μεγάλων πόλεων καὶ αὐτῶν τοῦ Ἀθηνῶν. Τὰ τείχη ἀρχόμενα ἀπὸ τῶν πηγῶν, αἴτιας γενναῖς καὶ τοῖς Μηροποιοῦντος, ἀνέρχονται τοιούτων καὶ ἐπὶ τοῦ ὑπεροχειμένου δρονος, οὗ τὴν μαρμάρην καὶ διά της διέρη τὴν δινικήν πλευρὰν κατέχουσι διήκοντες διὰ τῆς πεδάδος καὶ τὸν παρὰ τὴν θάλασσαν λόφον μήχρι τοῦ σημεριούντος φάρου.

"Ο τρόπος τῆς οἰκοδομῆς αὐτῶν εἶνε τοῦ τέλους τοῦ Ε', αἴλανος π. Χ ησιοις χρόνων ἀρίστων ἔχει δὲ γείτει τὸ ἔργον μετ' ἐκτάπτων ἐπιμελείας καὶ ἐκ τοῦ πλάτους καὶ τῶν πολυνηφύμων πόνγων, οἵτιες τὸ ἐπισχύνοντον ἀποδεκτήται διη ητο ἵσχυροτατον.

Διὰ τὴν κατασκευὴν ἔργον τοσοῦτον πολυδαπάνον ἀπρετεῖο πρωτεύεται οἰκονομικὴ εὐρωστία πρώτης δυνάμεως, διότι κατὰ τὰς μετειστέρας ἐκτιμήσεις αἱ διατάξεις διὰ τοῦ τειχοῦς τοῦτο καὶ τοὺς πύργους; τον ὑπερβαίνοντος τὸ 800 ἑκατομμύντια σημερινῶν δραχμῶν.

Θύ τοιη τις διη τοῦτο ἔλχον δούλους καὶ κατεσκεύαζον τὰ ἔργα ἀπειδάντης τοῦτο τίτε πλάτη διὰ τὸν ἀπλόδωτον λόγον διη οὐχὶ οἱ δοῦλοι, ἀλλ' οἱ ἐλεύθεροι ἐσχεδίαζον καὶ ἐπειτάποντες τῆς τὴν κατασκευὴν πληρωμένοι, αὗτοι δὲ οἱ δοῦλοι καὶ ἀν δὲν ἐλάμβανον ἀντιμι-

οδίαν, είχον ἀνάγκην διατροφῆς· ἀλλ' εἶνε ἀποδεδειγμένον δι τοῦ καὶ ἀντιμισθίαν ἐλάμβανον.

"Ἄντας τὰ τείχη προσθέσῃ τις καὶ τὰς δαπάνας διὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ ἑκτελουμένου ὑδραγωγείου ἐκ τῆς Μοκρυνίτους πρὸς μεταφρόδαν τῶν ἐκεῖ ὑδάτων εἰς Παγασάς διὰ μέσου τῶν βράχων ὅταν ἵηδη δι τῆς ἀπητεῖτο πράγματι μεγάλη εἰδωσις οἰκονομική, αὐτὴ δὲ προσποδέτει πολιτειακὸν ὀργανισμὸν πρώτης τάξεως.

"Ἐπειτα ὁ ἀρχαῖος δὲν ἥθελον κατασκευάσαι τόσον μεγάλην περιοχὴν, ἀν δὲν ἦτο ἀπολύτως χρήσιμος· ὅθεν τὰ τείχη προσθέτουν μέγαν πληθυσμὸν 200 χιλ. περίπουν κατοικῶν ἐντὸς τῆς πόλεως ταύτης. "Ἄντεν μεγάλου ἔμπορίου, ἀντεν ἐπιμετελήμενης κατειχείας καὶ ἀφθόνου παραγωγῆς, δ πληθυσμὸς οὗτος δὲν ἥδηντατο νὰ ὑπάρξῃ.

Διότι, ὡς ἀπεκάλυψαν αἱ ἀνασκαφαὶ, εἰς τὴν πόλιν ταύτην συνεκεντροῦντο ἄνθρωποι ἐκ πάσης γωνίας τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου. 'Ἐκ τῶν ἐπιγραφῶν αἵτινες εὑρέθησαν ἀντιπροσωπεύονται εἰς Παγασάς οὐ μόνον αἱ πλεῖσται πόλεις καὶ κῆδαι τῆς κυρίως Ἑλλάδος, αἱ Ἀθῆναι, ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆραι, ἡ Τεγέα, ἡ Μαντινεία, ἡ Ἀχαΐα, ἡ Θεσσαλία καὶ πολλαὶ ἄλλαι καὶ πλεῖσται τῆς μεμακρυμένης Ἑλλάδος, ἐκ τῆς Ἰταλίας καὶ Σικελίας δ Τάρας, αἱ Συρακοῦσαι, ἡ Κατάνη, ἡ Μεσοπόντη, τὸ Ρήγιον· ἐκ Λιβύης ἡ Καρχηδόν, ἡ Κυρήνη· ἐκ τῆς Αιγύπτου δὲ Μέμφις, τὸ Πηλούσιον· ἐκ τῶν νήσων ἡ Κορήνη, ἡ Κύπρος, ἡ Λέσβος, ἡ Σάμος, ἡ Πάρος καὶ πολλαὶ ἄλλαι· ἐκ τῆς Φοινίκης ἡ Σιδών, ἡ Τύρος, ἡ Ἀραδος, ἡ Γάζα· ἐκ Μ. Ἀσσος ἡ Ιονία, ἡ Αιόλις, ἡ Τροάς, ἡ Βιθυνία, ἡ Χαλκηδόν· ἐκ τοῦ Πόντου ἡ Ἡσάκλεια, ἡ Σινάπη, ἡ Τραπεζούς· ἐκ τῆς ἑλληνικῆς Κερσονήσου τὸ Βυζάντιον, ἡ Θράκη, ἡ Μακεδονία διὰ διαφόρων πόλεων, ἡ Ἡπειρος, ἡ Ἰλλυρία, ἀκόμη καὶ βάρβαροι ἐκ Δακιατίας καὶ δύο Πέρσαι.

Τὶ δηλοῦ ἡ πατοπεδίμα τῶν λαῶν τούτων ἐν Παγασαῖς; ἐπλόριον ἀκμαῖον, παραγωγὴν ἀφθονον, πολιτισμὸν ἔξαιρετον· ἐνταῦθα συνεκεντροῦτο καὶ ἀνηλλάσσετο οὐδ μόνον τῆς Θεσσαλίας ἡ παραγωγή, ἀλλὰ καὶ βάρβαροι ἐκ Δακιατίας καὶ δύο Πέρσαι.

"Ο ἔξωτερικὸς πόρος τῆς πόλεως εἴνε πολὺ ἀρχαῖας ἐποχῆς, τοῦ θον ἡ Σον αἰώνος π.Χ. Αἱ ἐπιτύμβιοι πλάκες, αἵτινες εὑρέθησαν ἐντὸς αὐτῶν, κέντηται μεγάλην ἀρχαιολογικὴν ἀξίαν, ποθ' ὅσον αἱ ἔγχρωμοι παραστάσεις, αἵτινες ἀποτυποῦνται εἰς αὐτὰς, εἴνε αἱ πλέον ἡσηρότεραι καὶ παραστατικήτεραι δόλου τοῦ κόσμου, διότι πρώτην φορὰν εὑρίσκονται πολάκες μὲ τόσην θαυμασίαν τέχνην, ἡντις ἀναδεικνύει τὴν ἀρχαῖαν ζωγραφικὴν ἀξίαν πολλῆς προσοχῆς καὶ μελέτης.

Αἱ εὑρεθένται αὖται πλάκες παριστῶσιν εἰκόνας ἐκ τοῦ κατί ίδιαν βίου, ἐξ οὐδ ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ ἀρχαῖοι είχον πολὺ διάφορον ἀπὸ ἡμᾶς γνώμην περὶ τῆς ζωῆς, ἢν οὐράνων καὶ ἡντις ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἔξακολουθήσῃ καὶ ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ.

Εἰς τὸ μέρος, δόπον σήμερον κείνται αἱ ἀλυκαὶ, ὑπῆρχε λιμνὴ τῶν ἀρχαίων Παγασῶν, δοτις ἐχρησίμευεν ἵνα εἰσέρχονται αἱ τριήσεις διὰ νὰ κομίζωσι τὰ ἐμπορεύματα. Τινὲς διέσχιζονται, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Θεσσαλοὶ ἤσαν λαὸς φιλήδονος μηδ ἀγαπῶν τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἀλλ' ἀσχολούμενος πῶς κατὰ τὴν ζωήν ταῦτην νὰ μεγαλοπρεπῶς. 'Αλλ' ἐκ τῶν εὑρημάτων τῶν Παγασῶν ἀποδεικνύεται δλῶς τὸ ἀντίθετον τῶν ισχυροτήτων τῶν συγγραφέων. Διὰ τὰς ἀνασκαφὰς τοῦ πύργου τοῦ Ποιγασῶν ἡ ἀρχαιολογικὴ 'Ειαρία ἐδαπάνησε μέχρι τοῦδε δραχ. 7,369 καὶ διὰ τὴν ἀνατύπωσιν ἐπίτικε τὸν ἀνερεθεισῶν στηλῶν, γενομένην ὑπὸ τοῦ Γάλλου ζωγράφου Ζιλιερών, φράγκη χρονοῦ 1650. Πληθωρούσιδα δι τὴν ἀρχαιολογικὴν 'Ειαρία ἀπεφάσισε νὰ χρησιμοποιήσῃ τὰς 50 χιλ. δρ. τὰς ψηφισθέσιας διὰ τὰς ἀνασκαφὰς τῆς Κρανδούς διὰ τὴν ἔξακολουθήσιν τῶν ἀνασκαφῶν εἰς τὰς Παγασάς.

Σπουδαιότατα εὐόήματα ἥλθον εἰς φῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὑπὸ τοῦ κ. Ἀρβανιτούπολιν, ἐφόρου τῶν ἀρχαιοτήτων Θεσσαλίας, ἐνεργούμενων εἰς τὰς Παγασάς ἀνασκαφῶν.

Οὕτω ἀνεκαλύφθη διάλογος ἀρχαιολογικὸς θησαυρὸς ἐπιτυμβίων πλακῶν καὶ ἐνθυμίων, δμοια τῶν δποίων πρῷην σχεδὸν φορῶν ἀνακαλύπτονται.

"Ο ἀνασκαπτόμενος πύργος κατεδαφίσθη σχεδὸν διάλογος διὰ νὰ ἀνακαλύψθῃ τὰ μεγάλης ὅξιας καὶ τέχνης εὐόήματα ταῦτα.

Μεταξὺ τῶν πλακῶν εἴνε καὶ μία, ἐφ' ἣς ἀπεικονίζεται ζωηρότατα ὠραῖα σκηνὴ τοῦ ἀρχαίου βίου. Παριστάνει αὕτη γυναικα φέρουσαν τρίγυρον ἐσθῆτα ἔξωμον, κρατούμενην ἀπὸ τῶν ὕμων διὰ πορπόν. Ἡ ἀπεικονίζομένη γυνὴ φαίνεται ὡς νὰ δέχεται τὴν σιγμήν ἐκείνην εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς τὸ δεκατεῖς τέκνων της, παραδίδομενον αὐτῇ ὑπὸ ἀλλον τυνός.

"Ἡ ἀνακαλύψθεισα αὕτη ἐπιτύμβιος πλάξ ἔχει μεγίστην ἀρχαιολογικὴν σπουδαίωτηα, διότι ἀποδεικνύει ὅτι τὸ ἔξωμον τῶν γυναικῶν ὑπῆρχε καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαῖους χρόνους, θ' ἀποτελέσηη δὲ ἀληθῆ θησαυρὸν διὰ τοὺς ἀσχολουμένους εἰς τὴν μελέτην τοῦ ἐνδύματος τῶν ἀρχαίων γυναικῶν.

Μία ἐκ τῶν τελευταίων ἀνακαλυψθεισῶν ἐπιτυμβίων πλακῶν παριστᾶ καὶ τὸ νεκρούν καλούμενον συμπόσιον τῶν ὀρχαίων, ἀρκετά παραστατικόν, καθ' ὅσον, ὡς γυναῖκόν, οἱ ὀρχαῖοι ἐτρωγον κατακενιλιμένοι.

Αἱ ἐν Παγασαῖς ἀνασκαφαὶ ἔληξαν, ἵνα ἐπαναληφθοῦν τὴν ἀνοίξιν. Εἰς τὸν πύργον δοτις ἐνέκλειε τόσα ἀρχαιολογικὰ κειμήλια δὲν θὰ γείνονται ἀλλα μέρη τῶν Παγασῶν καὶ θὰ διαρκέσσουν ἐν ἔτος ἀκόμη, κατόπιν τῶν δποίων δὲ κ. Ἀρβανιτόπολης θὰ μεταβῇ ἵνα ἐνεργήσῃ τοιαντάς εἰς τὴν ἀρχαίαν Κρανῶν.

Αἱ ἀνερεθένταις ἀρχαιοτήτες θὰ κοσμήσουν τὸ προσεχῶς ἀνεγειρόμενον ἀρχαιολογικὸν Μονοεῖον, δαπάναις τοῦ φιλαρχαίου κ. Ἀθανασάκην.

ΑΓΛΑΙΑ ΠΟΛΛΙΓΕΡ
δι Μήδεια